

РУЧЬ
ВОЗДУХУ
СТАРОГО
МАШТА

Course of 1916

12-14 semesters

No. of papers

on Jan 15

15/xii 17.

Радянський письменник
Київ · 1976

МИКОЛА БАЖАН

НІЧНІ
ВОЗДУМИ
СТАРОГО
МАЙСТРА

Поєма

У2
В16

«Нічні роздуми старого майстра» —
філософська поема-пам'ять
про перші революційні світанки,
дума про день сьогоднішній,
що став майбутнім,
про його творців — комуністів,
людей «...незмірного вмісту,
вселюдського змісту,
високого гарту».

Художник *В. Я. ЧЕБАНИК*

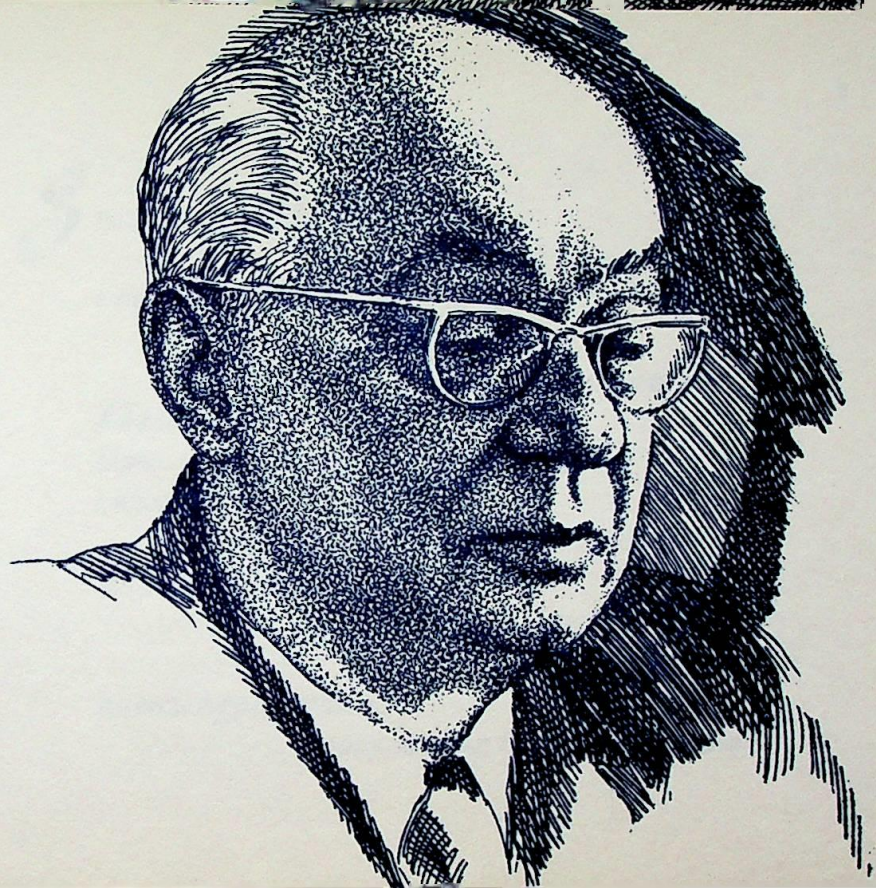
Б $\frac{70403-129}{M223(04)-76}$ 43-76

© Издательство
«Радянський письменник»,
1976 г.

Ровеньківським друзям моїм присвячую

А В Т О Р

Memorandum

*З*игзаги свистків паровозних,
залізні розгони дороги,
і буферів брязкіт,
і оклик
заблуканої машини.

Удаваність супокою.

Притлумлений трепет тривоги
і втома,

пронизлива втома зістарілої людини.

Лежати, вслухаючись в себе

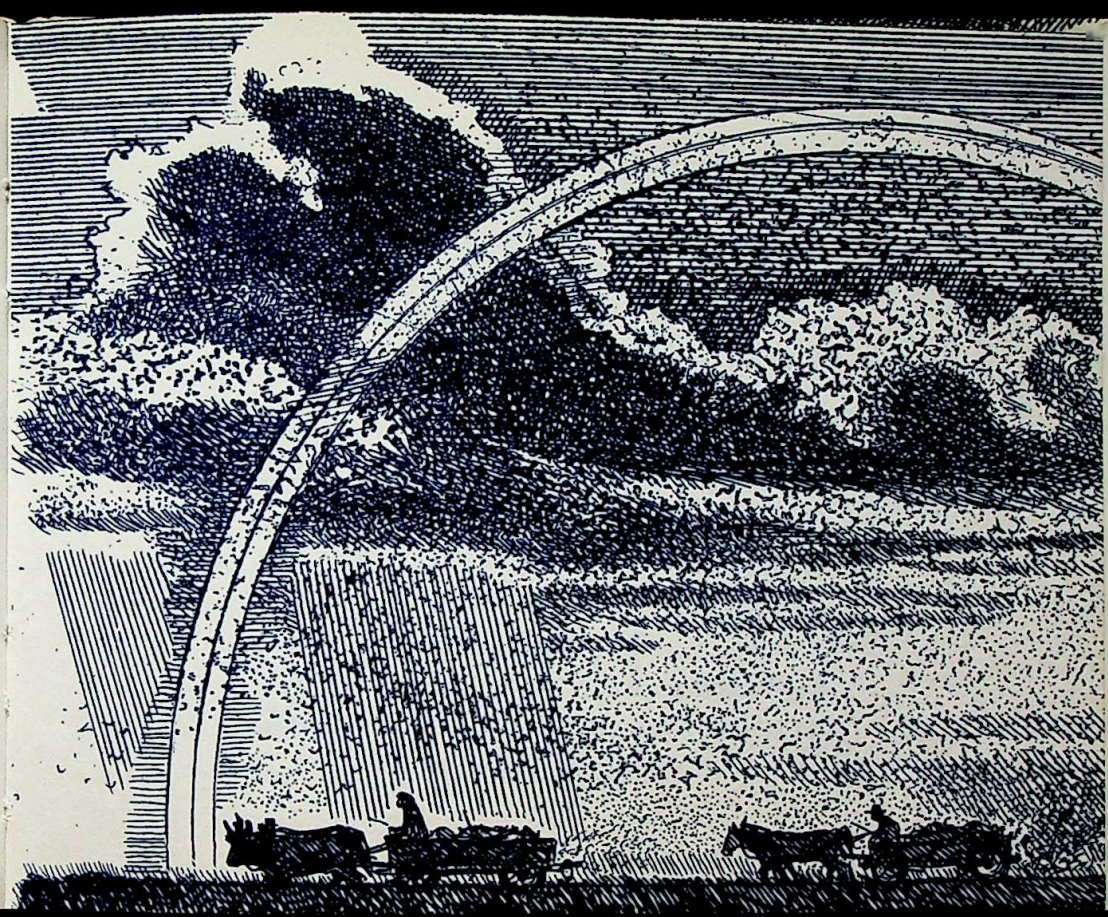
і в кличі

нічні залізничні,

поволі перебираючи

розмотаних спогадів вузлики,—

нанизуй на сплетену нитку
діла
і достойні, і ниці,—
трудного життя твого, Петре,
не дуже простий візерунок,
тяжкого труда твого, Петре, доконані обітници.

Здається, уже світає.

То зараз світає?

Чи, може,

піввіку тому?

Мигтіння, легке, обережне, пригоже,
перебирає, мов кобзу, тьму.

Струну по струні.

Струну по струні.

Це зараз?

Це справді?

Чи тільки ввісні?

Вертайся назад,
на піввіку назад,

чоловіче,

в своє відшуміле життя.

Хіба воно може відбутися двічі?

Вдивись

і побачиш його вороття,

щосили вдивись

проминулим світанкам у вічі,—

і ритмом прискореним скинеться серцебиття.

І промінь тоді пробринить.

Він стає

у повному зрості,—

так хору зростає звучання,—

і в радо розкриті для тебе світання

ввійди,

як в коротке дитинство своє.

Знов зариплять на закурених битих дорогах,
посуваючись валкою, широкобокi вози,
і вчується знов

ремигання волів круторогих,
коливання колосся, розлоге відлуння грози.

Ланами дитинства,
долинами Лисаветградщини
бредеш,

босоногий, у куряву взутий малюк.

Що виніс ти звідти?

Що в себе ввібрав замість спадщини?

Ранковий промінчик.

Ласкавість

шорстких материнських рук.

Та ще згадку чудну
про знаходжувані поміж колій
чорно-сині камінчики,

валки небалої слід,—
ти збирав їх, і ніс,

і показував батькові в полі,
і проказував батько

кумедне слівце — антрацит.

Він горить у печах сусідньої цукроварні,
зі станції возять цей камінь повз наше село.

Ти глянь, які райдужні, ламані гранями, гарні
ці шматки, що таять в собі силу, і світло, й тепло.

І показував батько

предивні сліди на камінчику,—

мов обвуглене дерево,
 або стеблини трави,
 або сплесканих зел дивовижно мережані вінчики,
 що за давніх часів виростили з бездоння дрягви.

Ти збирав камінці

і вкидав їх —

чей будуть горіти? —

у розкладене в лузі вогнище пастушат.

Та займався бур'ян,

розпадалися попелом віти,

але з тих камінців

не розжарився жоден шмат.

Ти в руці їх тримав.

Щедре сонце степів блискотіло

на їх гранях і зламах,

і щось в них було таємниче, —

передчуття, чи прикмета,

чи ще не появлене діло,

що стане твоєю судьбою,

а зараз віщує і кличе.

І от мої руки звикли

до тебе, горюче каміння,

це тяжко здобуде добро, затиснуте в здвигах землі.

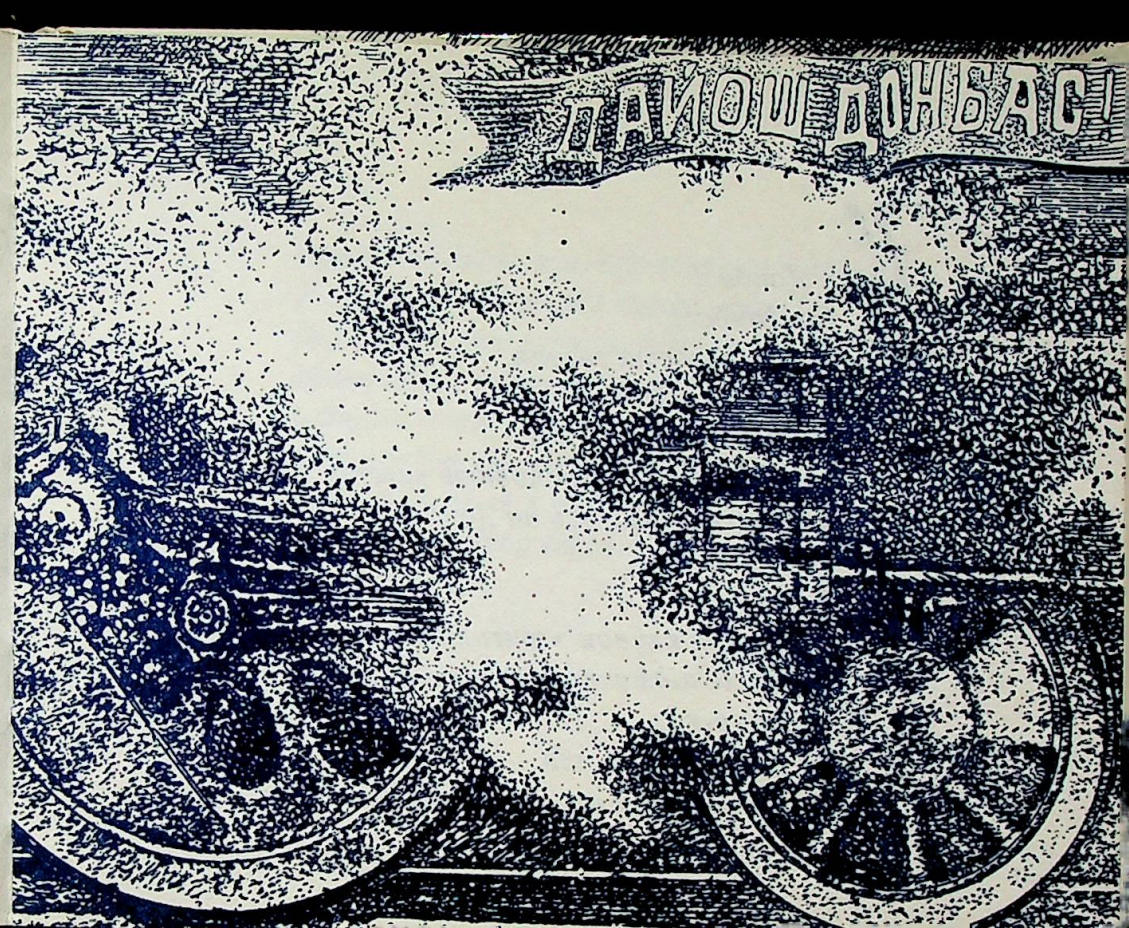
Роки минали.

Настали строки.

Мое покоління

мусило переступити

пороги життя немалі.

ДАЙОШ ДОНЬБАС!

Жа Донбас!
 На Донбас!
 Комсомольські загони,
 цвіт молоді гвардії,
 найдужчі духом з нас,—
 і молодь галасом наповнює вагони:
 лисаветградці ідуть на Донбас.
 Ти поміж них.

Наспів

*схопивши клунок з житняком зацвілим
 і батьків піджачок накинувши на плечі,
 побіг і встиг
 на поїзд в майбуття.*

І вже за небосхилом —

*дитинство, коні, луг, всілякі звичні речі.
 Я там побачив інший навіть шир,
 димніший, гомінливіший, крутіший,
 трикутники рудих силучих гір,
 і обриси копрів, і щогли на узвишші,—
 твій край, з яким зріднився ти з тих пір,
 твій край, який з тобою спільно дише
 двигінням надр своїх, і шахт своїх, і прірв.*

О краю мій,
 мій невсипущий краю!
 Як пам'ятаю,
 як я пам'ятаю —
 яри, бараки, прапор на копрі,
 щити, плакати, лозунги бригадні
 і юрби молоді.

Майбутні шахтарі
 в казармі непригудній і безладній.
 Столи. Дощаті нари. Угорі
 похитується на виткїм шнурі
 миглива лампка.

Ні, ніколи не забуду
 ту першу ніч поміж чужого люду,

між завтрашніх товаришів і спільників,
 прохідників, забійників, кріпильників,
 пісень їх хрипоту, їх голосів остуду
 і до світанку чутий з голих нар
 то шепіт скарг,
 то наглий вигук чвар.
 Цю ніч розгублення,

самітну і сумну,
 без мрій і сподівань,
 без вихвалень і сну
 не раз я потім чуло спом'яну,—
 свого життя тружденного начало.
 Отак дитинство марити кінчало
 і зрілість вийшла на тропу трудну.

Мої путі, тяжкі мої путі,—
 ступити вперше у житті
 в залізну кліть
 і стрімголовно впасти
 в гримучу безодню,
 у морок смугастий,
 в пітьму,
 в небезпеку,
 в здригання нутра.
 Здригайся.
 Згинайся.
 Пригнула нора.
 І порох,—
 він давить, він тисне.

Уперте гудіння.
 Рипіння зловісне.
 Крик: «Стережись!» Гуркотять коліщата.
 Ліхтарням блищати,
 залізу вищати,
 трощити звисання вугілля навкісне.
 Хай стукіт і грюкіт навколо,
 а ти ж
 роби діло звісне —
 лупай, видовбуй, різ,
 пильнуй, бо раптом трісне
 труський крепіж.
 Спадає пласт.
 Дайош! Дайош!

шанований в моім краю славетний труд гірняцький.

Зручніший став мені повзок,

став дужчий молоток,

з шоломів промінь,

наче шпур,

встромився в мокрий змрок.

Хай ницьма всовуюсь в лазок,

зігнувшись під землею,

але під небом підведусь на небувалий зріст,

перед країною своєю

я встану —

майстер,

штейгер,

комуніст.

Тоді покинув і гадать

про поворот додому,

тоді навчився гамувать

вагання, острах, втому,

і гордість в мене увійшла,

шахтарська справжня міць,

та на спочинку в тісноті задушного забою,

коли на втоптанім грудді

лежав я горілиць

і бачив чорні небеса, що звисли наді мною,—

про синє небо думав я,

про грай веселих птиць,

про плавний біг хмарин,

про їх мінливі тіні,

про негучну гармонь увечері по зміні,
і танці в клубі,

й вихорці

занозистої польки,

і милий усміх

теплих уст

тієї комсомолки,

з якою знов свого життя розпочинав початки,
коли із нею вдвох увійшов до вбогої кімнатки
і в очі зазирнув,

такі чудесні і привітні...

О молодість,

о бистрі дні,

о пtiці перелітні!

Перелітали дні.

Настав

той день,

що впав, як вибух,

аж розкололась громом вись,

і грім пішов по глибах.

Шахтарю!

Твій окоп — забій,

на бій в забій іди.

Як в чорний танк,

у чорний пласт

сталевий зуб всади.

Ночами й днями я тримав

свій молоток, мов штик,

вганяв, обрушував, дробив,
рубав, колов і сік.

І дні були,

як штурму дні,

як натиск злих атак.

Підземними солдатами

ми билися отак.

Я денну зміну закінчив.

Надворі гаснув день.

Семен промовив:

— Петре, стань. Прислухайся лишень.—

Приглушеними гомонами

гроз,

сповільненими гуркотами

хвиль

по обрію прокочувалось щось,

пашіючи загрозою звідгіль,

де догорав багровий небосхил,

важких захмарень грали перепади.

І я здригнувся, вслухавшись.

Тоді

Семен сказав:

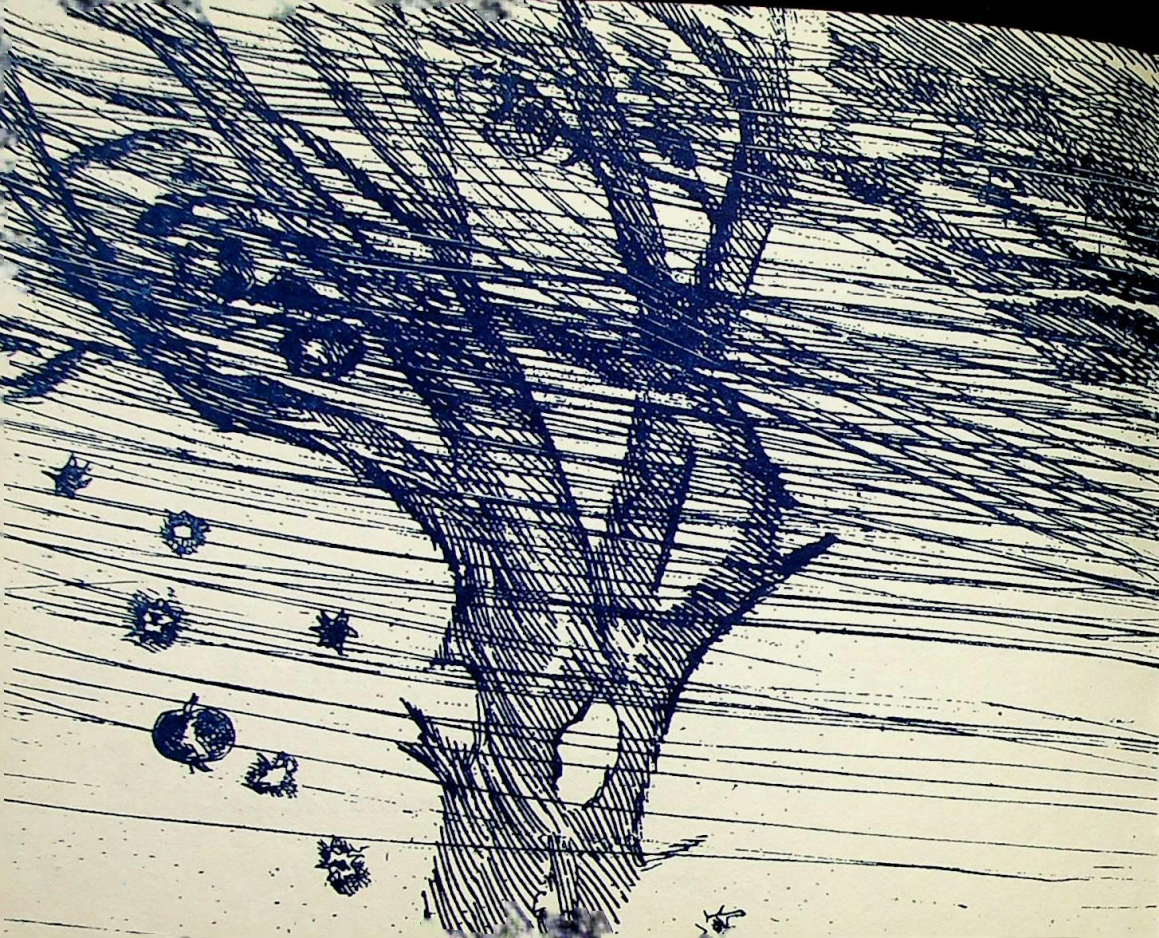
— То відгук канонади.—

І з дня на день прибої гроз росли,
аж шкельця тонко деренчали в шибax,
і заґрави підходили впритул,
і штурхав землю кожен дужчий вибух.

Евакуація. З Оксаною розставсь
на станції. Прощались паровози.
Лишився вдвох з Семеном.

В нас були
діла тяжкої скрути і загрози.
Уже поночіло.

А тіні довжезні метались
по шахтному дворі,
відкинуті блиском ракет
від стін і стовпців,
і обрізки канатів метлялись
над прірвою шурфу
назад і вперед,
назад і вперед.

Я губи шмагую.
 Я лаюсь.
 Обвуглену землю гризу.
 Не можу звестися.
 Ні мислі, ні сили.
 Як тьма.
 Як безодня.
 Брудним кулаком
 втираю на вилицях
 чорну сльозу.
 Таке мене горе стрясає,
 якого не знав
 до сьогодні...

А потім?
 А потім, як тіней страшний і озлоблений шерех,
 полону наглого голодні й голі дні.
 Знуцання й голод.
 Уст безкровних шерех,
 і гнів, і клятва, й віра в глибині.
 Лише б не вмерти бранцем в безнадії.
 Дождусь. Дождусь.
 Хоч легше вмерти — жду.
 Хай сказ і лють,
 хай різь дизентерії,—
 не здамся.
 Ні.
 Перебреду біду.

Паки дождались. Сплющив огорожу
зелений танк з зорею на броні.
Я вільний знов.

Я мстити й битись можу.

Піду робить сапером на війні.
Згадай-но, Петре, пагорби Угорщини,
плескати балатонські береги,
і жовтий сніг, розквашений і зморщений,
і диски мін, утоплені в сніги.

Ми їх складали купами по сотні.

У кожнім — смерть,

його, твоя, моя.

Вслухаюсь в дзиски шукача турботні,
сто раз хилюсь, мокви торкнувшись, я.

Сто раз упрост стою над смертю. В пальцях
держу загибель, вийняту з кружальця.
Ідіть, солдати!

Чистий шлях протер
для вас руками зшерхлими сапер.
Пройшли крізь Відень

і на тій дорозі
вклонилися весні і перемозі,—
під небом Чехії,

під стягами багряними
прощалися тоді з однополчанами,
і вирушив додому кожен з нас.

Хто в Поті. Хто в Москву. Хто в Томськ.

Я — на Донбас.

териконів шатри,
 обгорілі копри,
 тільки в давньому парку —
 липнева хурделя,
 розшумілись дуби, розгулись явори.
 За кущами шипшини отам автомати
 стріляли їм, юним і гордим, у груди.
 Легітимуть роки, минатимуть дати,
 а вічність на місці оцьому схиляти
 чоло своє в тузі й замисленні буде.
 О гордість, о молодь шахтарського краю!
 До тебе я, сивий, старий, підупалий,
 наморені руки свої простягаю, —
 нехай би ви легше, ніж ми, виростали...

Жі, Петре, не заснеш.
 Знов мисль запопадла
 рвучким молоточком вдаряє об скроні.
 Дихнуть заважають вогкі простирадла,
 розгойдане серце стискають долоні.
 Чого цей неспокій?
 Чого ця тривога?
 Настирне безсоння.
 Колюча турбота.
 Хіба за тобою — не добра дорога?
 Хіба перед тебе — не люба робота?
 Звідкіль ця жага,
 невтоленність,
 жадоба?

Чи радість не входила в темні забої,
де точиться іспит,

де дляється проба
новітнього струга

чи кріпі нової?

Не заснеш ти, Петре.

Почнеш прислухатися —
крізь ліжку й підлогу,

крізь верстви породи
почуєш трясіння...

одне... десять... двадцять.

Прохідники б'ють амонітом проходи.

Є дозвіл — шістнадцять.

Не більш.

Небезпека.

Уранці всіх вилаю.

Дурням втовкмачу,
що можна живцем і не вийти із штреку,
якщо до бездум'я —

зухвалість в придачу.

Це шахти моєї

забої і штреки,—
пробито на вісімдесят кілометрів
довжезні путі, коридори далекі,
тонелі й завали покинутих нетрів.

Гуготить

і гуде,

аж дома і споруди

стрясає на півкілометра узвиш
їх шум ненастанний. Їх луни і гуди
ти чуєш,
коли до світання не спиш
і бачиш в уяві всю шахту,

як тіло
у плетиві м'язів, і нервів, і жил,
руками й думками обмацане ціло
для звірки захованих в мускулах сил.

Щут наші трудні перемоги,
мій брате,
шахтарської честі вояче підземний.
Могутність. Свідомість. Уміння завзяте.
Провірена зброя. Удар недаремний.
У штольнях,
у поросі,
в мороці, в мряці
виднілося щастя мені й побратимам,
воно було в певності дружби
і праці,
воно було шляхом моїм нестодимим.
Хай спершу дрібне і крихке,
мов кристалики,

*Я збуджено дихаю — пил силікозу
в легенях рипить.*

Ох, цей в'їдливий пил.

Він — ворог наш давній.

І я не вгамуюсь,

дочасно не виснажусь,

рук не складу,

*пораджусь, примірю, повчусь, приготуюсь,
щоб взяти за горло шахтарську біду.*

*І, може, майбутньому буде на спадок
здобута в тривозі безсонних ночей
ідея й моя.*

Не зупинять ачей

мене довгі руки завод і заводок,

щоб чистим і світлим

повітря лилось

в наступників наших могутні легені.

Не влечуся, Петре.

Вже сонце

ось-ось,

*і під териконом озёрця зелені
рожевими відсвітами зайнялись,
і качка закрикала у верболозі,
і завтра сьогоднішнім стало.*

Зведись

в щедротній,

хоробрій,

хорошій тривозі.

БАЖАН МИКОЛА ПЛАТОНОВИЧ

Ночные раздумья старого мастера

Поэма

Издательство
«Радянський письменник»

(На украинском языке)

Редактор Л. А. Володіна
Художній редактор Н. В. М'яковська
Технічний редактор К. П. Лапченко
Коректор А. М. Голик

Здано на виробництво 9.VI 1976 р.
Підписано до друку 27.VII 1976 р.
Формат 100×60^{1/32}.
Папір офсетний 120 гр.
2^{1/8} фіз.-друк. арк., 2,36 ум.-друк. арк.,
1,41 обл.-вид. арк. БФ 34905.
Тираж 16 000. Зам. 1118.
Ціна в оправі 36 коп.

«Радянський письменник»,
Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Книжкова фабрика «Жовтень»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР,
Київ, Артема, 23а.

ХАРКІВСЬКИЙ
літературний музей
Вст. № 2964 Інв. № КБ-1103

36 коп.

ПРИ
ВОЗДУШ
СТАРО
МАШИНА

6072964
КБ-1103